

Παράγοντες και αντιλήψεις που επηρεάζουν την αξιολόγηση της ηρωικής συμπεριφοράς από τους εφήβους

ΜΑΡΙΑ ΠΛΑΤΣΙΔΟΥ

Πανεπιστήμιο Μακεδονίας

ΠΑΝΑΓΙΩΤΑ ΜΕΤΑΛΛΙΔΟΥ

Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Στόχος της μελέτης ήταν να διερευνήσει τη σπουδαιότητα που αποδίδουν οι έφηβοι σε χαρακτηριστικά όπως η εξωτερική εμφάνιση, οι εξαιρετικές ικανότητες - ταλέντα, η οικονομική δύναμη, η εργατικότητα, η κοινωνική προσφορά και ο αλtruισμός, καθώς αξιολογούν την ηρωική συμπεριφορά των ατόμων. Τα ερωτήματα που διερευνήθηκαν ήταν: Πρώτον, σε ποιο βαθμό οι έφηβοι συνεκτιμούν τα παραπάνω χαρακτηριστικά όταν αξιολογούν την ηρωική συμπεριφορά. Δεύτερον, πώς αντιλαμβάνονται την αξία των χαρακτηριστικών αυτών στη σημερινή κοινωνία και κατά πόσο αυτές οι αντιλήψεις επηρεάζουν την αξιολόγηση του ηρωισμού διαφόρων προσώπων. Για το σκοπό αυτό εξετάστηκαν 420 έφηβοι, από 11 ως 19 ετών, με μια σειρά ερωτηματολογίων. Στο πρώτο κλήθηκαν να εκτιμήσουν το βαθμό ηρωικής συμπεριφοράς σε μια σειρά από 26 διάσημα πρόσωπα. Στο δεύτερο ερωτηματολόγιο τους ζητήθηκε να αναφέρουν σε ποιο βαθμό το καθένα από αυτά τα πρόσωπα διακρίνεται από τα προαναφερθέντα ατομικά χαρακτηριστικά. Τέλος, κλήθηκαν να συμπληρώσουν ένα ερωτηματολόγιο αντιλήψεων για το βαθμό στον οποίο τα συγκεκριμένα χαρακτηριστικά αποτελούν σημαντικά κριτήρια επιτυχίας και κοινωνικής αναγνώρισης στις μέρες μας. Οι αναλύσεις πολλαπλής παλινδρόμησης έδειξαν ότι η έννοια του ήρωα στην εφηβική ηλικία συνιστά μια σύνθετη αλλά και δυναμική κατασκευή. Η εκτίμηση του μεγέθους του ηρωισμού ενός προσώπου βρέθηκε ότι προκύπτει από το συνδυασμό της εκτίμησης των χαρακτηριστικών που παραδοσιακά σχετίζονται με την ηρωική συμπεριφορά, όπως τα χαρακτηριστικά της κοινωνικής προσφοράς και του αλtruισμού, και χαρακτηριστικών που οι έφηβοι θεωρούν ότι προσδίδουν αξία και κοινωνική αναγνώριση στη σημερινή ζωή, όπως η εργατικότητα.

Λέξεις-κλειδιά: Ηρωικά πρότυπα, Ηθικές και κοινωνικές αξίες, Θετική κοινωνική συμπεριφορά, Εφηβική ηλικία.

Κατά την άποψη ορισμένων ερευνητών (π.χ. Erikson, 1977. Hay, 1994), η «βασίλική οδός» για να μελετήσει κανείς τις ηθικές πεποιθήσεις και αξίες των παιδιών είναι η διερεύνηση των αντιλήψεών τους για το τι συνιστά την ηρωική συμπεριφορά και ποια είναι τα ηρωικά πρότυπα τα οποία θαυμάζουν. Επιπλέον, οι ίδιες αντιλήψεις

φαίνεται ότι αλληλεπιδρούν με τους παράγοντες που επηρεάζουν τη διαμόρφωση ταυτότητας κατά την εφηβική ηλικία. Για παράδειγμα, οι «σημαντικοί άλλοι» επηρεάζουν τόσο την απόκτηση ταυτότητας από τους εφήβους όσο και την επιλογή και την ταύτιση με ηρωικά πρότυπα (Harter, 1997. Pleiss & Feldhusen, 1995). Με άλλα λόγια,

ορισμένα πρόσωπα λειτουργούν ως πρότυπα ταύτισης για τους εφήβους και επηρεάζουν τη διαμόρφωση της ταυτότητας και των ηθικών αξιών τους (Bandura, 1991). Αυτό συμβαίνει μέσα από διαδικασίες όπως η κοινωνική μάθηση και η κοινωνική σύγκριση, με τις οποίες οι έφηβοι επικυρώνουν και παγιώνουν την προσωπική και την κοινωνική τους ταυτότητα, αποκτούν εμπιστοσύνη στην εγκυρότητα των πεποιθήσεών τους και κατασταλάζουν, τελικά, σε έναν από τους πολλαπλούς εαυτούς που βιώνουν στην πρώτη φάση της αναζήτησής τους (Harter, 1997).

Για τους παραπάνω λόγους πολλοί ερευνητές επεχείρησαν να περιγράψουν τη γενική αντίληψη που έχουν για την έννοια του ήρωα τα παιδιά αλλά και οι ενήλικες (βλ. Πλατσίδου, 2001, για μια επισκόπηση της σχετικής βιβλιογραφίας). Γενικά ως ήρωας χαρακτηρίζεται ένα πρόσωπο όταν οι αυτόβουλες ενέργειές του αντανακλούν τις ηθικές αξίες και νόρμες της κοινωνίας στην οποία ζει. Αυτό συμβαίνει όταν ένα πρόσωπο εκφράζει με τη συμπεριφορά του αρετές όπως η γενναιότητα, η αυτοθυσία, η σοφία, η ευαισθησία στις ανάγκες των άλλων και τοποθετεί το κοινό συμφέρον υψηλότερα από το ατομικό (Cohen, 1993. Pleiss & Feldhusen, 1995). Ένα τέτοιο πρότυπο γίνεται συχνά αντικείμενο θαυμασμού και τιμής και, ενδεχομένως, μίμησης από τους άλλους (Hart, Yates, Fegley, & Wilson, 1995).

Η αντίληψη του ήρωα μεταβάλλεται συστηματικά με το πέρασμα της ηλικίας (Adams-Price & Greene, 1990. Bell, 1970. White & O'Brien, 1999). Τα παιδιά της προσχολικής και της πρώτης σχολικής ηλικίας θεωρούν ως ήρωα κάποιον με εκπληκτικές φυσικές ή υπερφυσικές δυνάμεις, ή εξαιρετική ομορφιά. Στο τέλος της σχολικής και στην αρχή της εφηβικής ηλικίας θεωρούν ως ήρωα κάποιον που έχει εξαιρετικές ψυχολογικές ιδιότητες, όπως αξιοπιστία, γενναιότητα και καλοσύνη, και προκαλεί το θαυμασμό όλων εξαιτίας μιας σημαντικής ενέργειάς του. Από τη μέση εφηβική ηλικία περιλαμβάνουν μια νέα διάσταση στην έννοια του ήρωα, τις προσωπικές πεποιθήσεις. Ήρωας θεωρείται εκείνος

που μένει σταθερός και συνεπής στις προσωπικές του αξίες, παρά τις όποιες αρνητικές γι' αυτόν επιπτώσεις.

Έχει παρατηρηθεί ότι υπάρχει μια δυναμική σχέση ανάμεσα στις κοινωνικές αξίες κάθε εποχής και στην αντίληψη του ηρωισμού (Pleiss & Feldhusen, 1995. White & O'Brien, 1999). Καθώς η κοινωνία μεταβάλλεται με το πέρασμα του χρόνου, αναδιαμορφώνεται, σε κάποιο βαθμό, και η κοινωνική αντίληψη για το τι είναι ηρωική συμπεριφορά. Ως αποτέλεσμα, αλλάζουν αντίστοιχα και τα ιδανικά με τα οποία γαλουχούνται τα παιδιά και οι έφηβοι (Κακανά, 1994. Πατέρας, 1997). Όπως υποστηρίζεται, η μελέτη των ηρωικών προτύπων διευκολύνει τα άτομα της παιδικής και της εφηβικής ηλικίας να κατανοήσουν καλύτερα το σύστημα των ηθικών και κοινωνικών αξιών και πεποιθήσεων που εκπροσωπούν (Erikson, 1977. French & Pena, 1991).

Μία από τις αξίες που φαίνεται να προσδιορίζει διαχρονικά την ηρωική συμπεριφορά είναι η εκδήλωση της θετικής κοινωνικής συμπεριφοράς, με τη μορφή του αλtruισμού ή της κοινωνικής προσφοράς (Κακαβούλης, 1999). Η ανάπτυξη της αλtruιστικής συμπεριφοράς ερμηνεύεται με βάση τη διαδικασία της μίμησης και της ταύτισης με ένα πρότυπο, στο πλαίσιο της θεωρίας του συμπεριφορισμού, αλλά και μέσα από τη γνωστική αναπαράσταση και επεξεργασία των σχετικών εννοιών, γεγονότων και πράξεων (Eisenberg, 1986). Άλλοι υποστηρίζουν ότι η αλtruιστική συμπεριφορά ερμηνεύεται από ορισμένους παράγοντες συναισθηματικούς και προσωπικότητας (όπως η ενσυναίσθηση και η συμπάθεια), που ίσως μάλιστα να είναι εγγενείς (Hoffman, 1981. Toi & Batson, 1982).

Η εκδήλωση της αλtruιστικής συμπεριφοράς καθορίζεται σημαντικά από τις επιδράσεις του οικογενειακού και του κοινωνικού περιβάλλοντος στην παιδική και στην εφηβική ηλικία (βλ. Κακαβούλης, 1999, για μια επισκόπηση της σχετικής βιβλιογραφίας). Η σχετική έρευνα ανέδειξε ως κρίσιμο παράγοντα επιρροής ορισμένα χαρακτηριστικά των σημαντικών προτύπων, όπως είναι το κοινωνικοοικονομικό επίπεδο, το φύλο

κ.ά. (Παπούλια, 2000). Επισημαίνεται, επίσης, η σημαντική επίδραση του σχολείου (Ρούσσος, 1997) αλλά και της τηλεόρασης και των άλλων μέσων μαζικής ενημέρωσης στη διαμόρφωση της θετικής κοινωνικής συμπεριφοράς κατά την παιδική και την εφηβική ηλικία (Eisenberg & Mussen, 1997).

Όπως αναφέρθηκε, ο αλτρουισμός και η κοινωνική προσφορά είναι τα κύρια στοιχεία της έννοιας του ήρωα. Σε ποιο βαθμό όμως αυτό αντανακλάται στις σύγχρονες αντιλήψεις των εφήβων για το τι συνιστά την ηρωική συμπεριφορά; Το ερώτημα αυτό ήταν ο στόχος μιας έρευνας με δύο μέρη: Στο πρώτο μέρος (Πλατσίδου & Μεταλλίδου, 2003) στόχος μας ήταν να διερευνήσουμε κατά πόσο οι έφηβοι αξιολογούν ως ηρωικά ορισμένα πρόσωπα της δημόσιας ζωής τα οποία έχουν γνωρίσει μέσα από τις σπουδές τους ή τα μέσα μαζικής ενημέρωσης, και κατά πόσο αυτά τα πρόσωπα τα θεωρούν επίσης πρότυπα ρόλου (που τα θαυμάζουν και ταυτίζονται με τις αξίες, τις ιδέες και τη συμπεριφορά τους).

Σε αυτό το ερευνητικό μέρος (που έχει ήδη δημοσιευθεί: Πλατσίδου & Μεταλλίδου, 2003) έφηβοι ηλικίας από 11 ως 19 ετών κλήθηκαν να αξιολογήσουν την ηρωική συμπεριφορά διάσημων προσώπων που είχαν κατά καιρούς διαπρέψει σε διάφορους τομείς με την επαγγελματική, την πολιτική, την κοινωνική ή την ανθρωπιστική δράση τους. Σύμφωνα με τις εκτιμήσεις των εφήβων, τα περισσότερα ηρωικά στοιχεία συγκέντρωσαν κατά σειρά οι εξής κατηγορίες προσώπων (σε παρένθεση αναφέρονται τα πρόσωπα της κάθε κατηγορίας): Η κατηγορία των εθνικών ηρώων (Κολοκοτρώνης, Μ. Μαυρογένους) αξιολογήθηκε ως πολύ ηρωική. Με αρκετά ηρωικά στοιχεία χαρακτηρίστηκαν η κατηγορία των ιστορικών προσώπων που τα χαρακτήριζε η αφοσίωσή τους στο Θεό ή/και στην πατρίδα (Μωυσής, Περικλής, Σωκράτης), η κατηγορία των σύγχρονων προσώπων που διακρίθηκαν για την κοινωνική προσφορά τους (Μητέρα Τερέζα, Λαίδη Νταϊάνα) και η κατηγορία των προσώπων από την επιστήμη και την κλασική τέχνη (Αϊνστάιν, Κιουρί, Μπετόβεν, Κάλας). Τέλος, λίγα ηρωικά στοιχεία

αποδόθηκαν στην κατηγορία των Ελλήνων καλλιτεχνών με διεθνή αναγνώριση (Θεοδωράκης, Ελύτης, Μερκούρη), στην κατηγορία των αθλητών (Γκάλης, Πατουλίδου) και στην κατηγορία προσώπων της καλλιτεχνικής επικαιρότητας (Βουγιουκλάκη, Κορομηλά, Σταλόνε, Σφακιανάκης). Η μεταβολή των εκτιμήσεων ηρωισμού με το πέρασμα της ηλικίας ακολουθούσε το ίδιο εξελικτικό πρότυπο που αναφέρθηκε προηγουμένως (βλ. White & O'Brien, 1999).

Το παρόν άρθρο περιγράφει το δεύτερο μέρος της παραπάνω έρευνας. Ειδικότερα, στο μέρος αυτό εξετάστηκαν επιπλέον κάποιοι παράγοντες που ίσως επηρεάζουν την εκτίμηση της ηρωικής συμπεριφοράς από τους εφήβους και αφορούν: (α) ορισμένα χαρακτηριστικά των κατηγοριών προσώπων, και (β) τις αντιλήψεις των ίδιων των εφήβων για το τι αποτελεί σημαντικό κριτήριο κοινωνικής επιτυχίας και αναγνώρισης στη ζωή σήμερα. Η διερεύνηση των παραγόντων αυτών είναι ο σκοπός του παρόντος άρθρου. Τα ευρήματα αυτά θα εμπλουτίσουν την κατανόησή μας για τον τρόπο με τον οποίο οι έφηβοι διαμορφώνουν τις αντιλήψεις τους για το τι συνιστά την ηρωική συμπεριφορά και ποιες ηθικές αξίες αντανακλούν, τόσο στην ελληνική όσο και στη διεθνή πραγματικότητα.

Στόχοι και υποθέσεις της έρευνας

Συγκεκριμένα, ο πρώτος στόχος της έρευνας ήταν να διαπιστώσει ποια ήταν τα ατομικά χαρακτηριστικά που οι συμμετέχοντες εκτιμούσαν ιδιαίτερα στα πρόσωπα κάθε κατηγορίας (π.χ. εμφάνιση, εξαιρετικές ικανότητες – ταλέντα, εργατικότητα, κοινωνική προσφορά, αλτρουισμός). Το ερώτημα που έπρεπε να απαντηθεί είναι αν και με ποιο τρόπο οι εκτιμήσεις των ατομικών χαρακτηριστικών των προσώπων σχετίζονται με την αξιολόγηση της ηρωικής συμπεριφοράς τους.

Η υπόθεσή μας ήταν ότι οι εκτιμήσεις των εφήβων για τον ηρωισμό των προσώπων θα σχετίζονται περισσότερο με το βαθμό στον οποίο αποδίδουν τα χαρακτηριστικά της κοινωνικής

προσφοράς και του αλτρουισμού στα πρόσωπα αυτά (Hart et al., 1995). Ο βαθμός στον οποίο τους αποδίδουν χαρακτηριστικά όπως εξωτερική εμφάνιση, εξαιρετικές ικανότητες και ταλέντα, οικονομική δύναμη και εργατικότητα αναμένεται ότι θα σχετίζεται πολύ λιγότερο με την εκτίμηση του ηρωισμού των προσώπων αυτών.

Ο δεύτερος στόχος ήταν να διερευνηθούν οι αντιλήψεις των εφήβων για το βαθμό στον οποίο τα παραπάνω ατομικά χαρακτηριστικά θεωρούνται σημαντικά κριτήρια κοινωνικής επιτυχίας και αναγνώρισης στις μέρες μας. Απώτερος στόχος ήταν να εξετασθεί αν και κατά πόσο οι αντιλήψεις τους αυτές επηρέασαν τις εκτιμήσεις τους για την ηρωική συμπεριφορά των παραπάνω προσώπων.

Με βάση τα χαρακτηριστικά που προσδιορίζουν την έννοια του ήρωα (Pleiss & Feldhusen, 1995. White & O'Brien, 1999), υποθέτουμε ότι οι αντιλήψεις των εφήβων που επηρεάζουν σε μεγαλύτερο βαθμό τις εκτιμήσεις τους για τον ηρωισμό των προσώπων θα είναι εκείνες που σχετίζονται με την αξία της κοινωνικής προσφοράς και της αυτοθυσίας ως κριτηρίων επιτυχίας και αναγνώρισης στη σημερινή κοινωνία, και όχι οι αντιλήψεις τους για την αξία χαρακτηριστικών όπως η εμφάνιση, τα ταλέντα, η εργατικότητα και η οικονομική δύναμη.

Μέθοδος

Συμμετέχοντες

Στην έρευνα έλαβαν μέρος 420 άτομα ηλικίας από 11 έως 19 ετών περίπου. Συγκεκριμένα 51 παιδιά προέρχονταν από την Ε' και 48 από την Στ' τάξη του δημοτικού σχολείου. Από τις τρεις τάξεις του γυμνασίου προέρχονταν, αντίστοιχα, 46, 51 και 46 έφηβοι, ενώ από τις τρεις τάξεις του λυκείου εξετάστηκαν 55, 51 και 38 έφηβοι, αντίστοιχα. Οι μαθητές προέρχονταν κυρίως από μεσαίες αστικές οικογένειες και φοιτούσαν σε σχολεία της Θεσσαλονίκης, της Ξάνθης και του Βόλου, σε ίσους περίπου αριθμούς.

Τέλος, στην έρευνα έλαβαν μέρος 34 πρωτοετείς φοιτητές του Πανεπιστημίου Μακεδονίας. Στο σύνολο των συμμετεχόντων τα 193 (46%) άτομα ήταν αγόρια και τα 227 (54%) ήταν κορίτσια.

Ερωτηματολόγια

Οι συμμετέχοντες συμπλήρωσαν γραπτώς τρία ερωτηματολόγια που κατασκευάστηκαν για τους σκοπούς της έρευνας. Το πρώτο ερωτηματολόγιο εξέταζε το βαθμό στον οποίο οι έφηβοι αποδίδουν ηρωικά στοιχεία σε μια σειρά από 26 γνωστά πρόσωπα. Τα αποτελέσματα που αφορούν το πώς τα άτομα αξιολόγησαν την ηρωική συμπεριφορά των προσώπων περιγράφηκαν στην εισαγωγή και έχουν αναλυθεί διεξοδικά σε προηγούμενο άρθρο (Πλατσίδου & Μεταλλίδου, 2003).

Ερωτηματολόγιο αξιολόγησης των ατομικών χαρακτηριστικών των ηρωικών προσώπων. Στο ερωτηματολόγιο αυτό ζητήθηκε από τους εφήβους να αναφέρουν πόσο εκτιμούν σε κάθε κατηγορία προσώπων του παραπάνω ερωτηματολογίου τα ακόλουθα χαρακτηριστικά: (1) εξωτερική εμφάνιση (ομορφιά και σωματική ρώμη), (2) εξαιρετικές επιδόσεις και ταλέντα, (3) οικονομική δύναμη, (4) εργατικότητα, (5) κοινωνική προσφορά, και (6) αλτρουιστική συμπεριφορά. Επιλέχθηκαν αυτά τα ατομικά χαρακτηριστικά γιατί, όπως έδειξε η προηγούμενη έρευνα (π.χ. Cohen, 1993. White & O'Brien, 1999), είναι αυτά που αναφέρονται συχνότερα ως τα πιο σημαντικά χαρακτηριστικά των ηρώων από άτομα παιδικής και εφηβικής ηλικίας. Η αξιολόγηση των ατομικών χαρακτηριστικών έγινε σε μια τετράβαθμη κλίμακα, όπου το «τέσσερα» δήλωνε ότι αυτό το χαρακτηριστικό εκτιμάται «πάρα πολύ» στο συγκεκριμένο πρόσωπο και το «ένα» ότι «δεν εκτιμάται καθόλου». Αν κάποιος δεν μπορούσε να απαντήσει, έβαζε παύλα.

Ερωτηματολόγιο αντιλήψεων για τα κριτήρια κοινωνικής επιτυχίας και αναγνώρισης. Περιελάμβανε μια σειρά από 30 προτάσεις-δηλώσεις και εξέταζε το βαθμό στον οποίο οι συμμετέχοντες συμφωνούσαν με την καθεμία. Οι προτάσεις αφορούσαν τις αντιλήψεις των συμμετεχόντων

για το βαθμό στον οποίο τα προαναφερθέντα χαρακτηριστικά αποτελούν σημαντικά κριτήρια επιτυχίας και στόχους για την κοινωνική, την ηθική και την προσωπική ζωή των ανθρώπων στις μέρες μας. Συγκεκριμένα εξετάστηκαν οι αντιλήψεις των ατόμων για τα εξής χαρακτηριστικά: (1) εξωτερική εμφάνιση, (2) «εξαιρετικές ικανότητες και ταλέντα», (3) εργατικότητα, (4) οικονομική δύναμη, (5) κοινωνική προσφορά, και (6) αλτρουιστική συμπεριφορά. Οι προτάσεις αναφέρονται στον Πίνακα 3. Για την εκτίμηση της συμφωνίας με κάθε πρόταση χρησιμοποιήθηκε μια τετράβαθμη κλίμακα, όπου το «τέσσερα» δήλωνε ότι το άτομο συμφωνεί πολύ με την πρόταση και το «ένα» ότι δε συμφωνεί καθόλου.

Αποτελέσματα

Εκτίμηση των ατομικών χαρακτηριστικών των ηρωικών προσώπων

Κατ' αρχήν υπολογίστηκαν οι μέσοι όροι των εκτιμήσεων των ατομικών χαρακτηριστικών σε κάθε κατηγορία προσώπων (για τον τρόπο ταξινόμησης των προσώπων σε κάθε κατηγορία βλ. Πλατσίδου & Μεταλλίδου, 2003). Δημιουργήθηκαν έτσι 42 σύνθετες μεταβλητές, που αντιστοιχούσαν στις εκτιμήσεις των έξι ατομικών χαρακτηριστικών στις επτά κατηγορίες προσώπων. Οι σχετικοί μέσοι όροι παρουσιάζονται στον Πίνακα 1.

Όπως δείχνει ο Πίνακας 1, το χαρακτηριστικό της εργατικότητας αξιολογήθηκε αρκετά ή πολύ υψηλά σε όλες σχεδόν τις κατηγορίες προσώπων, εκτός από τους καλλιτέχνες της επικαιρότητας, που εκτιμήθηκε ότι το κατέχουν σε μέτριο βαθμό. Τα χαρακτηριστικά του αλτρουισμού και της κοινωνικής προσφοράς εκτιμήθηκαν πολύ υψηλά στις κατηγορίες των εθνικών ηρώων και των προσώπων με κοινωνική προσφορά. Αυτές οι κατηγορίες προσώπων κρίθηκαν από τα ίδια άτομα ως εκείνες που είχαν τα περισσότερα στοιχεία ηρωικής συμπεριφοράς (Πλατσίδου & Μεταλλίδου, 2003). Επιπλέον, το χαρακτηριστικό της κοινωνικής προσφοράς εκτιμήθηκε αρκετά υψηλά

στις κατηγορίες των προσώπων από την επιστήμη και την κλασική τέχνη καθώς και των ιστορικών προσώπων. Αξίζει να σημειωθεί ότι, σύμφωνα με τις εκτιμήσεις των εφήβων, και αυτές οι κατηγορίες προσώπων έχουν αρκετά ηρωικά στοιχεία. Το χαρακτηριστικό «εξαιρετικές ικανότητες – ταλέντα» αξιολογήθηκε πολύ υψηλά στις κατηγορίες των προσώπων από την επιστήμη και την κλασική τέχνη και αρκετά υψηλά στους αθλητές, τους Έλληνες καλλιτέχνες με διεθνή αναγνώριση και τους εθνικούς ήρωες. Τέλος, ενδιαφέρον παρουσιάζει η παρατήρηση ότι το χαρακτηριστικό της οικονομικής δύναμης εκτιμήθηκε αρκετά μόνο στην κατηγορία των καλλιτεχνών της επικαιρότητας, ενώ το χαρακτηριστικό της εξωτερικής εμφάνισης δεν αξιολογήθηκε άνω του μετρίου βαθμού σε καμία κατηγορία προσώπων.

Μια πρώτη εκτίμηση των αποτελεσμάτων οδηγεί στο συμπέρασμα ότι οι έφηβοι είναι σε θέση να αξιολογούν υψηλά σε κάθε κατηγορία προσώπων τα χαρακτηριστικά που κυρίως τη διακρίνουν. Για παράδειγμα, στην κατηγορία των εθνικών ηρώων αποδίδουν κυρίως τα χαρακτηριστικά του αλτρουισμού και της κοινωνικής προσφοράς, ενώ στους καλλιτέχνες της επικαιρότητας αποδίδουν κυρίως το χαρακτηριστικό της οικονομικής δύναμης.

Το ερώτημα που ενδιαφέρει ιδιαίτερα είναι πώς σχετίζεται η αξιολόγηση αυτών των χαρακτηριστικών από τους εφήβους με τις εκτιμήσεις που έδωσαν για την ηρωική συμπεριφορά των προσώπων κάθε κατηγορίας. Για να εξετάσουμε αυτό το ερώτημα, εφαρμόσαμε μια σειρά αναλύσεων πολλαπλής παλινδρόμησης κατά βήματα. Σε κάθε ανάλυση η εξαρτημένη μεταβλητή ήταν η εκτίμηση της ηρωικής συμπεριφοράς μιας κατηγορίας προσώπων και οι ανεξάρτητες μεταβλητές ήταν οι αξιολογήσεις των έξι ατομικών χαρακτηριστικών που αφορούσαν τη συγκεκριμένη κατηγορία προσώπων. Τα αποτελέσματα των αναλύσεων αναφέρονται στον Πίνακα 2: Για κάθε κατηγορία προσώπων παρουσιάζονται οι στατιστικά σημαντικές μεταβλητές κατά σειρά εισόδου τους στην εξίσωση παλινδρόμησης, η συσχέτισή τους r με την εκτίμηση του ηρωισμού

Πίνακας 1
Μέσοι όροι των εκτιμήσεων των ατομικών χαρακτηριστικών
σε κάθε κατηγορία προσώπων

Κατηγορίες προσώπων	Εκτιμήσεις των ατομικών χαρακτηριστικών					
	Εξωτερική εμφάνιση	Ικανότητες – ταλέντα	Οικονομική δύναμη	Εργατικό-τητα	Κοινωνική προσφορά	Αλτρουιστική συμπεριφορά
Εθνικοί ήρωες	2.82	3.06	2.03	3.51	3.50	3.48
Ιστορικά πρόσωπα	2.23	2.92	2.00	3.11	3.29	2.92
Κοινωνική προσφορά	2.59	2.40	2.77	3.27	3.54	3.21
Επιστήμη & τέχνη	1.99	3.58	2.13	3.49	3.43	2.29
Έλληνες καλλιτέχνες	2.20	3.46	2.58	3.05	2.88	2.19
Αθλητές	2.63	3.47	2.69	3.13	2.56	2.07
Καλλιτεχνική επικαιρότητα	2.64	2.58	3.06	2.51	1.97	1.68

Σημείωση: Με την έντονη σκίαση σημειώνονται οι τιμές που είναι πάνω από 3.5 και δηλώνουν ότι το χαρακτηριστικό αυτό εκτιμήθηκε ως «πολύ υψηλά» στη συγκεκριμένη κατηγορία προσώπων. ενώ με την ελαφρά σκίαση σημειώνονται οι τιμές από 3 ως 3.5 και δηλώνουν ότι το χαρακτηριστικό εκτιμήθηκε ως «αρκετά», σύμφωνα με την κλίμακα που χρησιμοποιήθηκε.

στην αντίστοιχη κατηγορία, οι τιμές του δείκτη πολλαπλής συνάφειας R και του συντελεστή προσδιορισμού R^2 , η αύξηση (ΔR^2) που επιφέρει στην τιμή του R^2 η προσθήκη στην εξίσωση παλινδρόμησης μιας στατιστικά σημαντικής μεταβλητής, οι σταθμισμένοι συντελεστές παλινδρόμησης ($Beta$) και οι τιμές t με το αντίστοιχο επίπεδο στατιστικής σημαντικότητας (p).

Από τα στοιχεία του Πίνακα 2 φαίνεται ότι από τις έξι ανεξάρτητες μεταβλητές η αλτρουιστική συμπεριφορά είναι η μεταβλητή που συμβάλλει περισσότερο στην πρόβλεψη της εκτίμησης του ηρωισμού στις κατηγορίες προσώπων της καλλιτεχνικής επικαιρότητας ($\Delta R^2 = 45\%$), των αθλητών ($\Delta R^2 = 23\%$) και της επιστήμης και τέχνης ($\Delta R^2 = 9\%$). Η συμβολή της ίδιας μεταβλητής στην πρόβλεψη του ηρωισμού στις άλλες κατηγορίες, αν και ήταν στατιστικά σημαντική, δε θεωρείται αξιολογή. Όμως, η συσχέτιση του χαρακτηριστικού αυτού με την εκτίμηση του ηρωισμού ήταν αρκετά ικανοποιητική (ιστορικά πρό-

σωπα $r = .39$, εθνικοί ήρωες $r = .48$ και Έλληνες καλλιτέχνες $r = .45$).

Η μεταβλητή της κοινωνικής προσφοράς συνέβαλε περισσότερο στην πρόβλεψη του ηρωισμού στις κατηγορίες των προσώπων με κοινωνική προσφορά ($\Delta R^2 = 24\%$), των εθνικών ηρώων ($\Delta R^2 = 16\%$) και των ιστορικών προσώπων ($\Delta R^2 = 16\%$). Επίσης, συνέβαλε σε μικρό βαθμό στην πρόβλεψη του ηρωισμού στην κατηγορία των διάσημων Ελλήνων καλλιτεχνών ($\Delta R^2 = 9\%$). Στις άλλες κατηγορίες η συμβολή της ήταν στατιστικά σημαντική αλλά όχι αξιολογή, αν και οι συσχετίσεις με την εκτίμηση του ηρωισμού ήταν αρκετά υψηλές (αθλητές $r = .41$ και καλλιτέχνες της επικαιρότητας $r = .51$).

Σε ό,τι αφορά τη συμβολή των άλλων μεταβλητών (εργατικότητα, εξωτερική εμφάνιση και ικανότητες – ταλέντα), βρέθηκε ότι, αν και ήταν στατιστικά σημαντική, η προβλεπτική τους αξία είναι πολύ μικρή. Επίσης, χαμηλές είναι και οι συσχετίσεις τους με την εκτίμηση ηρωισμού στις αντίστοιχες κατηγορίες προσώπων. Σημειώνεται,

Πίνακας 2

Πολλαπλή παλινδρόμηση των εκτιμήσεων των ατομικών χαρακτηριστικών πάνω στην αξιολόγηση του ηρωισμού και οι συντελεστές συσχέτισης των χαρακτηριστικών με την αξιολόγηση του ηρωισμού σε κάθε κατηγορία προσώπων

Μεταβλητές κατά σειρά εισόδου	<i>r</i>	<i>R</i>	<i>R</i> ²	ΔR^2	<i>Beta</i>	<i>t</i>	<i>p</i>
Εθνικοί ήρωες							
Κοινωνική προσφορά	.51	.40	.16	.16	.27	4.49	.000
Εργατικότητα	.48	.43	.19	.03	.11	1.96	.050
Εξωτερική εμφάνιση	.38	.45	.20	.01	.11	2.33	.020
Αλτρουισμός	.48	.46	.21	.01	.13	2.10	.036
Ιστορική πραγματικότητα							
Κοινωνική προσφορά	.43	.41	.16	.16	.26	4.50	.000
Εργατικότητα	.39	.48	.23	.07	.15	2.50	.013
Αλτρουισμός	.39	.50	.25	.02	.15	2.40	.017
Εξωτερική εμφάνιση	.24	.51	.26	.01	.12	2.20	.028
Κοινωνική προσφορά							
Κοινωνική προσφορά	.51	.49	.24	.24	.36	6.37	.000
Εξωτερική εμφάνιση	.32	.57	.32	.08	.17	2.99	.003
Αλτρουισμός	.46	.59	.35	.03	.17	2.90	.004
Ικανότητες – ταλέντα	.30	.60	.36	.01	.14	2.31	.022
Επιστήμη & τέχνη							
Αλτρουισμός	.27	.29	.09	.09	.18	3.08	.002
Εργατικότητα	.26	.35	.12	.03	.20	3.75	.000
Εξωτερική εμφάνιση	.24	.39	.15	.03	.19	3.24	.001
Έλληνες καλλιτέχνες							
Εξωτερική εμφάνιση	.45	.49	.24	.24	.33	6.15	.000
Κοινωνική προσφορά	.44	.57	.33	.09	.22	3.93	.000
Αλτρουισμός	.45	.59	.35	.02	.20	3.34	.001
Αθλητές							
Αλτρουισμός	.49	.48	.23	.23	.33	6.20	.000
Εξωτερική εμφάνιση	.33	.53	.28	.05	.18	3.83	.000
Κοινωνική προσφορά	.41	.58	.31	.03	.16	3.04	.003
Ικανότητες – ταλέντα	.28	.57	.33	.02	.14	2.90	.004
Καλλιτεχνική επικαιρότητα							
Αλτρουισμός	.48	.67	.45	.45	.35	5.78	.000
Ικανότητες – ταλέντα	.39	.71	.50	.05	.12	2.14	.033
Κοινωνική προσφορά	.51	.72	.52	.02	.22	3.30	.001
Εξωτερική εμφάνιση	.38	.73	.53	.01	.14	2.62	.009

Σημείωση: Όλες οι συσχετίσεις που αναφέρονται είναι στατιστικά σημαντικές σε επίπεδο $p < .001$.

τέλος, ότι η οικονομική δύναμη δεν είχε στατιστικά σημαντική συμβολή στην πρόβλεψη της εκτίμησης του ηρωισμού σε καμία κατηγορία.

Τα ευρήματα αυτά επαληθεύουν την πρώτη υπόθεση της έρευνας, δείχνοντας ότι αφενός οι έφηβοι είναι σε θέση να κάνουν μια αρκετά ρεαλιστική αξιολόγηση των χαρακτηριστικών που προσδίδουν επαγγελματική επιτυχία, κύρος ή δημοσιότητα στα πρόσωπα (π.χ. εργατικότητα, ταλέντα, εξωτερική εμφάνιση)· αφετέρου, όμως, όταν πρόκειται να αξιολογήσουν την ηρωική συμπεριφορά των προσώπων, τα χαρακτηριστικά που λαμβάνουν περισσότερο υπόψη είναι η εκδήλωση ή όχι της αλτρουιστικής συμπεριφοράς και ο βαθμός της κοινωνικής προσφοράς των προσώπων. Γι' αυτό παρατηρήθηκε ότι στις κατηγορίες προσώπων που δε διακρίνονται για τον αλτρουισμό ή την κοινωνική προσφορά τους η εκτίμηση της ηρωικής συμπεριφοράς των προσώπων ήταν χαμηλή, και αντιστρόφως.

Οι αντιλήψεις των εφήβων για τα χαρακτηριστικά που αποτελούν σημαντικά κριτήρια επιτυχίας

Το σχετικό ερωτηματολόγιο σκοπό είχε να διερευνήσει τις αντιλήψεις των συμμετεχόντων για το ποιες από τις διαστάσεις που σχετίζονται με τα παραπάνω ατομικά χαρακτηριστικά θεωρούνται ως σημαντικά κριτήρια επιτυχίας και κοινωνικής αναγνώρισης στις μέρες μας. Για να διαπιστωθεί αν οι υποτιθέμενες διαστάσεις, με βάση τις οποίες σχεδιάστηκε το ερωτηματολόγιο, αντανακλούσαν τα πραγματικά δεδομένα, εφαρμόστηκε η τεχνική της ανάλυσης παραγόντων με τη μέθοδο των κύριων συνιστωσών με ορθογώνια περιστροφή αξόνων.

Ο έλεγχος ενός πρώτου μοντέλου μάς έδειξε ότι θα ήταν καλό να βγάλουμε από την ανάλυση 6 προτάσεις, διότι είχαν πολύ αδύνατες φορτίσεις στους παράγοντες και δε συνεισέφεραν στην ερμηνεία των παραγόντων. Έτσι, η ανάλυση παραγόντων εφαρμόστηκε τελικά σε 24 προτάσεις. Το μοντέλο που αναδείχθηκε περιλαμβάνει πέντε παράγοντες (βλ. Πίνακα 3), οι οποίοι εξηγούν το 46.19% της συνολικής διακύ-

μανσης. Σε καθέναν από τους παράγοντες ελέγχθηκε η εσωτερική αξιοπιστία και οι σχετικοί δείκτες παρατίθενται στη συνέχεια σε παρένθεση. Ο πρώτος παράγοντας αναφέρεται στις αντιλήψεις για την κοινωνική προσφορά και την αυτοθυσία και προσδιορίζεται από επτά προτάσεις που απευθύνονται σε αυτές τις διαστάσεις ($\alpha = .74$). Ο δεύτερος παράγοντας αφορά την εξωτερική εμφάνιση και προσδιορίζεται από πέντε αντίστοιχες προτάσεις ($\alpha = .68$) και μία που αφορά την οικονομική δύναμη. Επειδή, όμως, η πρόταση αυτή φορτίζει σχεδόν εξίσου και στον τέταρτο παράγοντα, ο οποίος αναφέρεται στην οικονομική δύναμη, αποφασίσαμε να την αποδώσουμε σε εκείνον, λόγω της εγγύτερης σχέσης. Ο τρίτος παράγοντας αναφέρεται στην εργατικότητα και προσδιορίζεται από πέντε προτάσεις ($\alpha = .64$). Ο τέταρτος προσδιορίζεται από τέσσερις προτάσεις που αναφέρονται στην οικονομική δύναμη ($\alpha = .64$). Τέλος, στον πέμπτο παράγοντα φορτίζουν τρεις προτάσεις που αφορούν τις «εξαιρετικές ικανότητες και ταλέντα» ($\alpha = .44$). Είναι γεγονός ότι η εσωτερική αξιοπιστία του τελευταίου παράγοντα είναι χαμηλή, υποστηρίζεται όμως ότι η τιμή αυτή είναι αποδεκτή όταν αφορά δεδομένα από τις επιστήμες του ανθρώπου (Cohen, 1994).

Στη συνέχεια υπολογίστηκαν οι μέσοι όροι των τιμών που δόθηκαν στις προτάσεις οι οποίες αντιστοιχούν στους πέντε παράγοντες, σύμφωνα με την παραπάνω ανάλυση. Έτσι, δημιουργήθηκαν πέντε σύνθετες μεταβλητές που αναφέρονται στις αντίστοιχες αντιλήψεις των ατόμων και χρησιμοποιήθηκαν στις αναλύσεις που ακολουθούν. Σύμφωνα με τις εκτιμήσεις των εφήβων, τα χαρακτηριστικά που θεωρήθηκαν ως τα σημαντικότερα κριτήρια (με βάση τους μέσους όρους) κοινωνικής επιτυχίας και αναγνώρισης στις μέρες μας ήταν η εργατικότητα ($M.O. = 3.28$) και η κοινωνική προσφορά και αυτοθυσία ($M.O. = 3.24$). Αρκετά σημαντικό θεωρήθηκε το χαρακτηριστικό «εξαιρετικές ικανότητες – ταλέντα» ($M.O. = 2.71$). Τέλος, σύμφωνα πάντα με τις αντιλήψεις των εφήβων, η εξωτερική εμφάνιση και η οικονομική δύναμη δε θεωρήθηκαν σημα-

Πίνακας 3
Παραγοντική δομή (κύριες συνιστώσες με ορθογώνια περιστροφή) του ερωτηματολογίου
αντίληψεων για τα χαρακτηριστικά που αποτελούν σημαντικά κριτήρια επιτυχίας

Προτάσεις	1 Κοινωνική προσφορά & αυτοθυσία	2 Εξωτερική εμφάνιση	3 Εργατι- κότητα	4 Οικονομική δύναμη	5 Ικανότητες – ταλέντα
Το σημαντικότερο προσόν σε έναν άνθρωπο είναι να δίνει το χρόνο και τα χρήματά του για το καλό των άλλων.	.73				
Οι πιο σημαντικοί άνθρωποι είναι εκείνοι που θυσιάζονται για χάρη των άλλων.	.66				
Το πιο σημαντικό πράγμα στη ζωή είναι να βοηθά κανείς τους άλλους.	.64				
Είναι καλό να βοηθά κανείς τους άλλους ακόμη κι όταν αυτό δεν τον συμφέρει.	.61				
Τα άτομα που έχουν ξοδέψει τη ζωή τους προσφέροντας στους άλλους αξίζουν το θαυμασμό μας.	.54				
Οι άνθρωποι που προσφέρουν τις υπηρεσίες τους για το καλό της κοινωνίας είναι οι πιο πετυχημένοι.	.46		.38		
Οι άνθρωποι που αφιερώνονται εθελοντικά σε έναν κοινω- φελή σκοπό είναι τα πιο σημαντικά άτομα στην κοινωνία	.44				
Οι άνθρωποι με πολύ μεγάλη σωματική δύναμη αξίζουν το θαυμασμό μας.		.73			
Ένας άνθρωπος με δυνατό σώμα μπορεί να πετύχει πολλά στη ζωή του.		.61			
Οι άνθρωποι με πολύ ωραία εξωτερική εμφάνιση αξίζουν το θαυμασμό μας.		.60			
Η όμορφη εξωτερική εμφάνιση είναι ένα από τα σημαντι- κότερα προσόντα στον άνθρωπο.		.59			
Πιστεύω ότι οι ωραίοι (εξωτερικά) άνθρωποι είναι πιο αγαπητοί.		.50			
Οι πλούσιοι είναι οι πιο σημαντικοί άνθρωποι στην κοινωνία.		.41		.39	
Οι εργατικοί άνθρωποι είναι οι πιο χρήσιμοι στην κοινωνία.			.65		
Οι πολύ εργατικοί άνθρωποι αξίζουν το θαυμασμό μας.			.65		
Νομίζω ότι το σημαντικότερο προσόν σε κάποιον είναι η εργατικότητα.			.62		
Η συστηματική δουλειά είναι το κλειδί για την επιτυχία στη ζωή.			.58		
Οι εργατικοί άνθρωποι είναι οι πιο πετυχημένοι στη ζωή.			.54		.36
Ο σημαντικότερος λόγος για να εργάζεται κανείς είναι το να βγάζει πολλά χρήματα.				.71	
Τα χρήματα είναι το πιο σημαντικό κριτήριο για να διαλέξει κανείς τι επάγγελμα θα κάνει.				.66	
Όσο πιο πολλά χρήματα έχει κανείς τόσο πιο πετυχημέ- νος είναι.				.58	
Τα άτομα με μεγάλο ταλέντο ήταν εκείνα που βελτίωσαν σημαντικά τον κόσμο.					.74
Οι άνθρωποι με εξαιρετικές ικανότητες είναι οι πιο πετυ- χημένοι στη ζωή.					.51
Το ταλέντο είναι ένα από τα σημαντικότερα προσόντα στον άνθρωπο.					.35

Σημείωση: Οι φορτίσεις που είναι κάτω από .40 παραλήφθηκαν από τον Πίνακα.

Πίνακας 4

Πολλαπλή παλινδρόμηση των μεταβλητών των αντιλήψεων των ατόμων πάνω στην αξιολόγηση του ηρωισμού σε κάθε κατηγορία προσώπων

Μεταβλητές κατά σειρά εισόδου	<i>R</i>	<i>R</i> ²	ΔR^2	<i>Beta</i>	<i>t</i>	<i>p</i>
Εθνικοί ήρωες						
Εργατικότητα	.20	.04	.04	.20	4.07	.000
Οικονομική δύναμη	.26	.07	.03	-.17	-3.28	.001
Ιστορική πραγματικότητα						
Εργατικότητα	.27	.07	.07	.20	3.32	.001
Κοινωνική προσφορά – αυτοθυσία	.31	.10	.03	.17	2.87	.004
Κοινωνική προσφορά						
Κοινωνική προσφορά – αυτοθυσία	.29	.08	.08	.20	3.19	.002
Οικονομική δύναμη	.32	.10	.02	-.16	-2.81	.005
Εργατικότητα	.34	.12	.02	.15	2.44	.015
Επιστήμη & τέχνη						
Εργατικότητα	.25	.06	.06	.25	4.42	.000
Έλληνες καλλιτέχνες						
Εργατικότητα	.20	.04	.04	.17	2.92	.004
Οικονομική δύναμη	.24	.06	.02	-.18	-3.06	.002
Ικανότητες – ταλέντα	.28	.08	.02	.15	2.40	.017
Αθλητές						
Εξωτερική εμφάνιση	.24	.06	.06	.23	4.42	.000
Εργατικότητα	.31	.10	.04	.19	3.63	.000
Καλλιτεχνική επικαιρότητα						
Εξωτερική εμφάνιση	.40	.16	.16	.441	8.59	.000
Ικανότητες – ταλέντα	.41	.17	.01	-.134	-2.57	.010
Κοινωνική προσφορά – αυτοθυσία	.42	.18	.01	.103	2.08	.038

ντικοί παράγοντες για την κοινωνική επιτυχία και αναγνώριση ($M.O. = 1.96$ και $M.O. = 1.99$, αντίστοιχα).

Το ερώτημα που έπρεπε να απαντήσουμε στη συνέχεια ήταν αν και με ποιο τρόπο οι αντιλήψεις των εφήβων για τις διαστάσεις αυτές επηρεάζουν την εκτίμηση της ηρωικής συμπεριφοράς των κατηγοριών προσώπων. Για το σκοπό αυτό εφαρμόσαμε στα δεδομένα μια σειρά από

αναλύσεις πολλαπλής παλινδρόμησης. Σε κάθε ανάλυση εξαρτημένη μεταβλητή ήταν η εκτίμηση του ηρωισμού σε κάθε κατηγορία προσώπων και ανεξάρτητες μεταβλητές ήταν οι πέντε σύνθετες μεταβλητές των αντιλήψεων. Οι μεταβλητές που αναδείχθηκαν ως στατιστικά σημαντικές για την πρόβλεψη της εκτίμησης ηρωισμού σε κάθε κατηγορία προσώπων και οι στατιστικοί τους δείκτες παρουσιάζονται στον Πίνακα 4.

Όπως δείχνει ο Πίνακας 4, η εργατικότητα ήταν η μεταβλητή με τη μεγαλύτερη προβλεπτική αξία για την εκτίμηση του ηρωισμού στις κατηγορίες των εθνικών ηρώων ($\Delta R^2 = 4\%$), των ιστορικών προσώπων ($\Delta R^2 = 7\%$), των προσώπων από την επιστήμη και την κλασική τέχνη ($\Delta R^2 = 6\%$) και των Ελλήνων καλλιτεχνών ($\Delta R^2 = 4\%$). Επίσης, μικρότερη συνεισφορά είχε στην πρόβλεψη της εκτίμησης ηρωισμού στις κατηγορίες των προσώπων με κοινωνική προσφορά ($\Delta R^2 = 2\%$) και των αθλητών ($\Delta R^2 = 4\%$). Η μεταβλητή της εξωτερικής εμφάνισης είχε τη μεγαλύτερη συμβολή στην πρόβλεψη της εκτίμησης του ηρωισμού στις κατηγορίες των καλλιτεχνών της επικαιρότητας ($\Delta R^2 = 16\%$) και των αθλητών ($\Delta R^2 = 6\%$). Η μεταβλητή της κοινωνικής προσφοράς και αυτοθυσίας είχε τη μεγαλύτερη προβλεπτική αξία στην κατηγορία των προσώπων με κοινωνική προσφορά ($\Delta R^2 = 8\%$) και σε μικρότερο βαθμό στην κατηγορία των ιστορικών προσώπων ($\Delta R^2 = 3\%$). Τέλος, η συνεισφορά των μεταβλητών της οικονομικής δύναμης και των «εξαιρετικών ικανοτήτων – ταλέντων» σε ορισμένες από τις κατηγορίες ήταν στατιστικώς σημαντική αλλά όχι αξιολογή.

Τα αποτελέσματα αυτά επιβεβαίωσαν εν μέρει τη δεύτερη υπόθεσή μας. Σύμφωνα με αυτή, οι αντιλήψεις για την αξία της κοινωνικής προσφοράς και της αυτοθυσίας θα επηρέαζαν την εκτίμηση της ηρωικής συμπεριφοράς περισσότερο απ' ό,τι οι αντιλήψεις για την αξία των άλλων χαρακτηριστικών. Αυτή η υπόθεση επιβεβαιώθηκε μόνο στην κατηγορία προσώπων με κοινωνική προσφορά και σε μικρότερο βαθμό στην κατηγορία των ιστορικών προσώπων. Στην εκτίμηση της ηρωικής συμπεριφοράς των εθνικών ηρώων, των ιστορικών προσώπων, των προσώπων από την επιστήμη και την κλασική τέχνη και των Ελλήνων διάσημων καλλιτεχνών βασικός προβλεπτικός παράγοντας αναδείχθηκε η εργατικότητα.

Συζήτηση

Η παρούσα μελέτη αποτελεί το δεύτερο μέρος μιας έρευνας που στόχευε να μελετηθεί: (α) σε

ποιο βαθμό οι έφηβοι αποδίδουν ηρωικά χαρακτηριστικά σε πρόσωπα τα οποία έχουν διακριθεί σε διάφορους τομείς δραστηριοτήτων, και (β) ποιοι παράγοντες επηρεάζουν τη διαμόρφωση της σύγχρονης αντίληψης για την έννοια του ήρωα και τις αξίες που αντανακλά. Τα ευρήματα του πρώτου μέρους (Πλατσίδου & Μεταλλίδου, 2003) έδειξαν ότι οι έφηβοι κατονομάζουν ως ήρωες κυρίως πρόσωπα που με τη στάση τους επηρεάζουν θετικά τις ιστορικές εξελίξεις ή πιστώνονται με πράξεις αυτοθυσίας και κοινωνικής προσφοράς. Στο παρόν άρθρο διερευνήθηκε ο βαθμός στον οποίο ορισμένα από τα ατομικά χαρακτηριστικά των προσώπων αλλά και οι αντιλήψεις των εφήβων για την κοινωνική και την ηθική αξία αυτών των χαρακτηριστικών επηρέασαν τις εκτιμήσεις τους για τον ηρωισμό των προσώπων αυτών.

Οι έφηβοι που συμμετείχαν στην έρευνα κλήθηκαν να αξιολογήσουν σε ποιο βαθμό τα πρόσωπα κάθε κατηγορίας κατείχαν έξι διαφορετικά χαρακτηριστικά (εξωτερική εμφάνιση, εξαιρετικές ικανότητες – ταλέντα, οικονομική δύναμη, εργατικότητα, κοινωνική προσφορά και αλtruιστική συμπεριφορά). Οι μέσοι όροι των εκτιμήσεών τους έδειξαν ότι οι έφηβοι είναι σε θέση να εκτιμούν στην κάθε κατηγορία προσώπων πρωτίστως εκείνα τα χαρακτηριστικά τα οποία πράγματι είναι διακριτικά γνωρίσματα της συγκεκριμένης κατηγορίας. Για παράδειγμα, εκτιμούσαν ότι οι εθνικοί ήρωες έχουν σε υψηλό βαθμό τα χαρακτηριστικά της αλtruιστικής συμπεριφοράς και της κοινωνικής προσφοράς, ενώ τα πρόσωπα από το χώρο της καλλιτεχνικής επικαιρότητας διακρίνονται περισσότερο για την οικονομική τους δύναμη. Αξίζει, ωστόσο, να σημειωθεί ότι το χαρακτηριστικό της εργατικότητας αξιολογήθηκε υψηλά σε όλες τις κατηγορίες προσώπων, εκτός από αυτήν της καλλιτεχνικής επικαιρότητας. Αυτό δείχνει ότι η εργατικότητα αναγνωρίζεται ως μια ιδιαίτερα σημαντική αξία στη σύγχρονη κοινωνία και εκτιμάται από τους εφήβους ως κύρια παράμετρος επιτυχίας σχεδόν σε κάθε πεδίο δραστηριότητας (Ρούσσος, 1997).

Το πρώτο ερώτημα που μας απασχόλησε ήταν αν και με ποιον τρόπο οι εκτιμήσεις των

εφήβων για τα ατομικά χαρακτηριστικά αυτών των προσώπων μπορούν να προβλέψουν την αξιολόγηση της ηρωικής τους συμπεριφοράς. Οι αναλύσεις της πολλαπλής παλινδρόμησης έδειξαν ότι τα χαρακτηριστικά που αποτελούν τους κύριους προβλεπτικούς παράγοντες για την εκτίμηση της ηρωικής συμπεριφοράς είναι αυτά της κοινωνικής προσφοράς και του αλтруισμού (Κακαβούλης, 1999), επιβεβαιώνοντας με αυτό τον τρόπο την πρώτη μας υπόθεση.

Ειδικότερα, το χαρακτηριστικό της κοινωνικής προσφοράς βρέθηκε να προβλέπει σε υψηλό βαθμό την εκτίμηση του ηρωισμού των προσώπων που ανήκαν στις κατηγορίες με τα περισσότερα ηρωικά στοιχεία (εθνικοί ήρωες, ιστορικά πρόσωπα και πρόσωπα με έντονη κοινωνική προσφορά). Ιδιαίτερο ενδιαφέρον, ωστόσο, παρουσιάζει η προβλεπτική αξία του χαρακτηριστικού της αλтруιστικής συμπεριφοράς. Η εκτίμηση αυτού του χαρακτηριστικού βρέθηκε να προβλέπει την εκτίμηση του ηρωισμού των κατηγοριών προσώπων με τα λιγότερα ηρωικά στοιχεία (των αθλητών και των καλλιτεχνών). Από τη μελέτη των μέσων όρων (βλ. Πίνακα 1) και των συσχετίσεων των χαρακτηριστικών με την εκτίμηση του ηρωισμού σε κάθε κατηγορία (βλ. Πίνακα 2) συμπεραίνουμε ότι οι έφηβοι αξιολόγησαν χαμηλά τον ηρωισμό των καλλιτεχνών της επικαιρότητας και των αθλητών, έχοντας ως σημείο αναφοράς τη χαμηλή εκδήλωση αλтруιστικής συμπεριφοράς από τα πρόσωπα αυτά.

Το δεύτερο ερώτημα της έρευνας ήταν αν και σε ποιο βαθμό οι εκτιμήσεις του ηρωισμού των προσώπων κάθε κατηγορίας επηρεάστηκαν από τις αντιλήψεις των εφήβων για την αξία του καθενός από τα παραπάνω ατομικά χαρακτηριστικά στη σημερινή κοινωνία. Οι αναλύσεις πολλαπλής παλινδρόμησης επιβεβαίωσαν εν μέρει την υπόθεσή μας. Ειδικότερα, υποθέσαμε ότι οι αντιλήψεις που θα επηρέαζαν την εκτίμηση της ηρωικής συμπεριφοράς θα αφορούσαν την κοινωνική προσφορά ως το χαρακτηριστικό που προσδίδει κοινωνική αναγνώριση στα άτομα. Αυτή η υπόθεση, ωστόσο, επιβεβαιώθηκε μόνο στην περίπτωση της εκτίμησης ηρωισμού των

ατόμων που έγιναν διάσημα για την κοινωνική τους προσφορά.

Είναι αξιοσημείωτο ότι ως βασικός προβλεπτικός παράγοντας για την εκτίμηση της ηρωικής συμπεριφοράς των εθνικών ηρώων, των ιστορικών προσώπων, των προσώπων από την επιστήμη και την κλασική τέχνη και των Ελλήνων καλλιτεχνών αναδείχθηκε η εργατικότητα. Ας σημειωθεί ότι η ηρωική συμπεριφορά των προσώπων αυτών εκτιμήθηκε υψηλά. Αν αυτά τα αποτελέσματα συνδυαστούν και με το εύρημα ότι η εργατικότητα εκτιμήθηκε από τα ίδια άτομα και ως ένα χαρακτηριστικό που το κατέχουν σε υψηλό βαθμό όλες σχεδόν οι κατηγορίες διάσημων προσώπων, μπορούμε να συμπεράνουμε ότι οι έφηβοι έχουν ενστερνιστεί την πεποίθηση πως στη σημερινή εποχή η σκληρή δουλειά είναι απαραίτητο στοιχείο για μια διάκριση σε όποιο χώρο κι αν υπηρετεί κανείς.

Το εύρημα αυτό είναι και για έναν άλλο λόγο σημαντικό. Υποδηλώνει ότι πράγματι υπάρχει μια δυναμική σχέση ανάμεσα στις αξίες κάθε εποχής και στην αντίληψη του ηρωισμού (Adams-Price & Greene, 1990. White & O'Brien, 1999). Τα δεδομένα της παρούσας μελέτης ενισχύουν την άποψη ότι η έννοια του ήρωα είναι μια σύνθετη αλλά και δυναμική κατασκευή. Οι έφηβοι, προκειμένου να αποδώσουν ηρωικά στοιχεία σε κάποιο πρόσωπο που έχει διακριθεί σε έναν τομέα, φαίνεται ότι λαμβάνουν υπόψη τους αφενός τα χαρακτηριστικά για τα οποία έχει διακριθεί το άτομο αυτό και αφετέρου τις τρέχουσες αντιλήψεις για το τι προσδίδει καταξίωση και κοινωνική αναγνώριση στο άτομο στις μέρες μας. Η εκτίμηση του βαθμού ηρωισμού των προσώπων στη συγκεκριμένη περίπτωση προέκυψε από το συνδυασμό της εκτίμησης ατομικών χαρακτηριστικών που παραδοσιακά σχετίζονται με την ηρωική συμπεριφορά, όπως τα χαρακτηριστικά της κοινωνικής προσφοράς και του αλтруισμού (Κακαβούλης, 1999. Παπούλια, 2000. White & O'Brien, 1999), και χαρακτηριστικών που οι έφηβοι θεωρούν ότι προσδίδουν αξία και κοινωνική αναγνώριση στη σημερινή ζωή, όπως η εργατικότητα (Πατέρας, 1997). Με άλλα

λόγια, φαίνεται ότι η εργατικότητα αναδεικνύεται ως μια αρετή με θετικό επαγγελματικό, κοινωνικό και ηθικό αντίκτυπο και καταξιώνεται στη συνείδηση των εφήβων πλάι σε παραδοσιακές αξίες όπως ο αλtruισμός και η κοινωνική προσφορά. Το εύρημα αυτό, αφού εκτιμηθεί και κατανοηθεί όπως πρέπει, μπορεί να οδηγήσει σε νέους προσανατολισμούς τη διδασκαλία των αρχών και αξιών που προάγουν την ηθική σκέψη και τη θετική κοινωνική συμπεριφορά των ατόμων.

Βιβλιογραφία

- Adams-Price, C., & Greene, A. L. (1990). Secondary attachments and adolescent self concept. *Sex Roles*, 22, 187-198.
- Bandura, A. (1991). *Social cognitive theory of moral thought and action*. In W. M. Kurtines & J. L. Gewirtz (Eds.), *Handbook of Moral Behavior and Development*, Vol. 1 (pp. 45-103). Hillsdale, NJ: Lawrence Erlbaum.
- Bell, A. P. (1970). Role modelship and interaction in adolescence and young adulthood. *Developmental Psychology*, 2, 123-128.
- Cohen, S. (1993). Lessons in moral behavior: A few heroes. *Childhood Education*, Spring, 168-170.
- Cohen, L. (1994). *Μεθοδολογία εκπαιδευτικής έρευνας*. Αθήνα: Εκδόσεις Μεταίχμιο.
- Eisenberg, N. (1986). *Altruistic emotion, cognition and behavior*. Hillsdale, NJ: Lawrence Erlbaum Associates.
- Eisenberg, N., & Mussen, P. H. (1997). *The roots of prosocial behavior in children*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Erikson, E. (1977). *Toys and reasons: stages in the ritualization of experience*. New York: Macmillan Publishing.
- French, J., & Pena, S. (1991). Children's hero play of the 20th century. Changes resulting from television's influence. *Child Study Journal*, 21 (2), 79-94.
- Hart, D., Yates, M., Fegley, S., & Wilson, G. (1995). Moral commitment in inner-city adolescents. In M. Killen & D. Hart (Eds.), *Morality in everyday life* (pp. 317-341). Cambridge: Cambridge University Press.
- Harter, S. (1997). The personal self in social context: Barriers to authenticity. In R. D. Ashmore & L. Jussim (Eds.), *Self and Identity* (pp. 81-105). Oxford: Oxford University Press.
- Hay, D. F. (1994). Character development. In M. Rutter & D. F. Hay (Eds.), *Development through life: A handbook for clinicians* (pp. 319-349). Oxford: Blackwell Scientific.
- Hoffman, M. L. (1981). Is altruism part of human nature? *Journal of Personality and Social Psychology*, 40, 121-137.
- Κακαβούλης, Α. Κ. (1999). *Παιδικός αλtruισμός: πώς τα παιδιά εκδηλώνουν την αγάπη τους!* Αθήνα: Αυτοέκδοση.
- Κακανά, Δ.-Μ. (1994). Εκπαίδευση, κοινωνία, αξίες. *Νέα Παιδεία*, 72, 90-93.
- Παπούλια, Ε. (2000). Η επίδραση της κοινωνικής τάξης στον αλtruισμό και στις αξίες Ελλήνων εφήβων. *Επιθεώρηση Κοινωνικών Ερευνών*, 103, 107-123.
- Πατέρας, Κ. (1997). Οι αξίες της εργατικής τάξης. *Σχολείο και Ζωή*, 7, 8, & 9, 241-245.
- Πλατσιδου, Μ. (2001). Τα ηρωικά πρότυπα: η ψυχολογική δομή και ο παιδαγωγικός τους ρόλος. *Νέα Παιδεία*, 99, 147-155.
- Πλατσιδου, Μ., & Μεταλλίδου, Π. (2003). Εκτίμηση ηρωικών προτύπων και προτύπων ρόλου από άτομα ηλικίας 10-19 ετών. *Ψυχολογία*, 10(4), 556-574.
- Pleiss, M. K., & Feldhusen, J. F. (1995). Mentors, role models, and heroes in the lives of gifted children. *Educational Psychologist*, 30(3), 159-169.
- Ρούσσος, Π. (1997). Κανόνες και αξίες στο σχολικό χώρο: ο ρόλος του καθηγητή. *Εκπαιδευτικές Αναζητήσεις*, 4, 5, & 6, 57-59.
- Toi, M., & Batson, C. D. (1982). More evidence that empathy is a source of altruistic motivation. *Journal of Personality and Social Psychology*, 43, 281-292.
- White, S. H., & O'Brien, J. E. (1999). What is a hero? An explanatory study of students' conceptions of heroes. *Journal of Moral Education*, 28(1), 81-95.

Factors and attitudes that influence the evaluation of heroic behavior in adolescents

MARIA PLATSIDOU

University of Macedonia, Greece

PANAYIOTA METALLIDOU

University of Thessaly, Greece

ABSTRACT

The study aimed at examining the factors that influence the evaluation of heroic behavior in adolescents in different domains of human activity. These factors were, first, the importance that the adolescents placed on characteristics such as appearance, talents, wealth, hard work, social contribution and altruistic behavior. Second, what the adolescents believe about the importance of these characteristics as a criterion for social success and recognition nowadays, and whether their beliefs influence the evaluation of heroic behavior. Four hundred and twenty students, aged from 11 to 19 years, were tested with a series of questionnaires. In the first, 26 well-known persons were presented. Participants were asked to evaluate the degree of heroic behavior in each person. In the second, they had to estimate how much each person possessed the characteristics mentioned above. In the third, subjects were asked to rate their beliefs about the importance of these criteria for social success. A series of step-wise multiple regression analyses indicated that the hero concept is a complex and dynamic one in the adolescent years. The estimation of this concept stems from the combined evaluation of characteristics that are traditionally related to the heroic behavior, such as altruism and social contribution, and characteristics that are considered as very important nowadays, such as hard work.

Key words: Heroes, Moral and social values, Prosocial behavior, Adolescence.

Address: Maria Platsidou, Department of Educational and Social Policy, University of Macedonia, 540 06 Thessaloniki, Greece. Tel.: 0030-2310-891384. E-mail: platsidu@uom.gr